

*Ziyadov Faruq Həmzə oğlu, doktorant
Azərbaycan Kooperasiya Universiteti,
Ünvan: N.Nərimanov küç. 93, Bakı, Azərbaycan, AZ 1124,
E-mail: ziyadov.farug@bk.ru
© Ziyadov F.H., 2019*

UOT: 338.43.02:658.148:338.434

AZƏRBAYCANDA STRATEJİ YOL XƏRİTƏSİ KONTEKSTİNDƏ AQRAR-EMAL MÜƏSSİSƏLƏRİNİN İNVESTİSİYA MEXANİZMLƏRİNİN GÜCLƏNDİRİLMƏSİ İSTİQAMƏTLƏRİ

X Ü L A S Ə

Tədqiqatın məqsədi – Azərbaycanda strateji yol xəritəsi kontekstində aqrar-emal müəssisələrinin investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsi istiqamətlərinin tədqiqindən ibarətdir. Bunun üçün aqrar emal müəssisələrinin fəaliyyət prinsipləri və onların investisiya mexanizmlərinin mahiyyəti açıqlanmışdır. Strateji yol xəritəsinin hədəflərinə uyğun olaraq aqrar-emal müəssisələrinin müasir dövrdə iqtisadiyyatda rolu tədqiq olunmuşdur. Ölkə əhəlinin ərzaq təhlükəsizliyinin gücləndirilməsində aqrar-emal müəssisələrinin strateji əhəmiyyəti əsaslandırılmışdır. Aqrar sahədə emal proseslərinin səmərəli təşkilində maliyyə təminatının və investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsinin əhəmiyyəti açıqlanmışdır. Aqrar-emal müəssisələrinin investisiya cəlbəediciliyi problemləri verilmiş və həlli yollarının optimallığının vacibliyi qeyd olunmuşdur. Qlobal maliyyə təlatümlərinin artdığı şəraitdə aqrar-emal müəssisələrinin investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsinə strateji yanaşmalar sistemləşdirilmiş və ümumiləşdirilmişdir.

Tədqiqatın metodologiyası – məqalədə baxılan problemlərə sistemli və kompleks yanaşma, strateji yol xəritəsi kontekstində aqrar-emal müəssisələrinin investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsi və müasir dövrün tələbləri çərçivəsində təkmilləşdirilməsi üzrə metodoloji yanaşmalar və üsullardan ibarətdir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti – alınmış və elmi-iqtisadi baxımdan əsaslandırılmış nəticələrdən, müdələrdən aqrar-emal müəssisələrinin fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsində, onların məhsuldar fəaliyyət göstərmələri üçün zəruri investisiyaların daha intensiv cəlbəedilməsində konseptual yanaşmaların, proqramların və tədbirlərin hazırlanmasında istifadə edilə bilər.

Tədqiqatın nəticələri – strateji yol xəritəsi kontekstində aqrar-emal müəssisələrinin investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsi və dünya təcrübəsinə uyğun olaraq daha təsirli mexanizmlərin hazırlanması üzrə tövsiyələr bildirilmiş və təkliflər verilmişdir.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – məqalədə qarşıya qoyulmuş vəzifələrə və məqsədə uyğun şəkildə mövcud problemlər araşdırılmaqla, onlara müasir tələblər prizmasından baxışlar formalaşdırılmış və yanaşmalar müəyyənləşdirilmişdir. Aqrar-emal müəssisələrinin investisiya mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi proseslərində sistemli yanaşmanın və prinsiplərin qorunmasının vacibliyi əsaslandırılmışdır. Ölkənin aqrar sektorunda fəaliyyət göstərən və yaradılması nəzərdə tutulan aqrar-emal müəssisələrinin maliyyə təminatının uzunmüddətli dövr üçün planlaşdırılmasında və proqnozlaşdırılmasında etibarlı investisiya kanallarının roluna diqqət yönəldilmişdir. Xüsusilə, xarici investisiyaların cəlbə istiqamətində əsaslandırılmış fəaliyyət strategiyasının hazırlanması və həyata keçirilməsinin vacibliyi bil-

dirilmişdir. Qlobal iqtisadi və maliyyə, investisiya çağırışları şəraitində aqrar-əmal müəssisələrinin investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsi istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Açar sözlər: aqrar sektor, aqrar-əmal müəssisələri, strateji yol xəritəsi, investisiya mexanizmləri, investisiya cəlbəediciliyi, aqrar-əmal müəssisələrinin investisiya problemləri, aqrar-əmal müəssisələrinin investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsi perspektivləri

GİRİŞ

Aqrar sahənin balanslaşdırılmış olaraq inkişaf etdirilməsi strateji məsələlər kimi dünya iqtisadiyyatında önəmli yer tutur. Qlobal ərzaq təhlükəsizliyi problemləri ilə bağlı məsələlər bütün dünya ölkələri və beynəlxalq təşkilatları narahat edən məsələlərdən hesab olunur. Yaxın illərdə bu problemlərin daha da qloballaşması gözlənilir. Bunlarla əlaqədar olaraq, aqrar sektorun davamlı və dayanıqlı inkişafı külli məbləğdə investisiyalar tələb edir. Amma, investisiyaların cəlbi və yatırılması üçün səmərəli mühit və müvafiq infrastruktur formalaşdırılmasıdır. Ölkənin ərzaq probleminin azaldılmasında və ya həll edilməsində aqrar-əmal müəssisələrinin böyük əhəmiyyəti vardır. Aqrar sənaye kompleksinin inkişaf etdirilməsi və ərzaq bolluğunun yaradılması ilə bağlı məsələlərdə əsas problemlərdən biri rəqabət qabiliyyətli aqrar-əmal müəssisələrinin yaradılması və inkişaf etdirilməsidir. Müasir dövrdə aqrar əmal müəssisələrinin investisiya cəlbəediciliyinin artırılması aktuallığı ilə diqqət cəkməkdədir. Belə ki, son illərdə qlobal iqtisadi təsirdən yaranan yeni şəraitdə qlobal ərzaq probleminin mürəkkəbləşməsi prosesləri dərinləşməkdədir. Qlobal ərzaq probleminin həll edilməsində daha çox sistemli və davamlı tədbirlərin görülməsi, o cümlədən daha çox aqrar məhsulların istehsal olunması, bu qəbildən olan məhsulların strukturunun genişləndirilməsi vacib şərtlər kimi ortaya çıxmışdır [15]. Digər tərəfdən, aqrar-əmal müəssisələrinin fəaliyyətinin qlobal çağırışlara uyğun olaraq təşkili üçün, onların investisiya fəaliyyəti üzrə strategiyalarının olması vacib şərtlərdəndir. Müəssisənin investisiya cəlbəediciliyi imkanlarının dərinlən təhlil olunması və obyektiv olaraq qiymətləndirilməsi təmin olunmalıdır [14]. Dünya təcrübəsində əksər ölkələrin aqrar sahələrə investisiyalar yatırılmasında, subsidiyalar verilməsində və dotasiyaların ayrılmasında fəallıq müşahidə olunur və bu proseslər iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin əksəriyyəti üçün xarakterikdir. Bunlarla belə, aqrar sahənin balanslı inkişaf etdirilməsi problemləri kifayət qədər çoxdur. Bu sahəyə daha çox vəsaitin yönəldilməsində və investisiyaların cəlbəedilməsindəki çətinliklər həmin problemlərin öhdəsindən gəlməyə müəyyən mənada imkan vermir. Aqrar sənaye kompleksinin inkişaf etdirilməsi və ərzaq bolluğunun yaradılması problemlərinin həlli ilə əlaqədar olaraq, yüksək standartlara malik məhsulların istehsalını təmin edə biləcək rəqabətqabiliyyətli aqrar-əmal müəssisələrinin təşkili və inkişafının sürətləndirilməsi strateji əhəmiyyət kəsb edir [12].

Qeyd edək ki, aqrar-əmal müəssisələrində investisiya mexanizmlərinin səmərəliliyinin təmin edilməsi prinsipləri və meyarları, ümumilikdə investisiyaların cəlbəedilməsi və istifadəsi prinsipləri ilə əsasən üst-üstə düşür, amma aqrar sahə spesifik xüsusiyyətlərdən və risk əlamətlərindən, xüsusilə təbiət və iqlim amillərindən, digər fors-major hallardan da asılı olduğundan, bu sahədə investisiyaların yatırılması və istifadəsi məsələlərinə yanaşmalar bir qədər fərqlənir. Başqa sözlə, istənilən aqrar-əmal müəssisəsinə investisiyalar yatırarkən bu müəssisənin investisiya mexanizmlərini və ondan səmərəli istifadəni təmin edə biləcək məsələlərin dərinlən öyrənilməsi və obyektiv qiymətləndirilməsi mütləq şərtlərdəndir. Bir sözlə, aqrar sahənin aqrar-əmal müəssisənin investisiya cəlbəediciliyi optimal şəkildə dəyərləndirilməli və qiymətləndirilməlidir [11]. Müasir dövrdə aqrar sahənin kreditləşdirilməsi baxımından keçmiş postsovet respublikalarında davamlı tədbirlər görülməsi prosesləri nisbətən in-

tensiv fazaya keçmişdir. Bu onunla əlaqədardır ki, həmin respublikalarda torpaq islahatları əsasən başa çatdırılmış, kənd təsərrüfatı və aqrar sənaye kompleksinin inkişafı ilə bağlı institusional tədbirlər reallaşdırılmışdır. Bazar iqtisadiyyatı mexanizmləri hesabına güclənməkdə olan aqrar-emal sənayesi müəssisələrinin rəqabət qabiliyyətlilikləri də artmaqdadır. Amma, dünya maliyyə böhranından sonra əsas problemlərdən biri kimi, aqrar sahənin, o cümlədən aqrar-emal müəssisələrinin kreditləşdirilməsinin daha əlçatan mexanizmlərinin yaradılması və investisiya cəlbediciliyinin artırılması probleminin qalmasıdır [9]. Amma, aqrar-emal müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin təmin edilməsi və onların maliyyə təminatının gücləndirilməsi üçün səmərəli fəaliyyət mexanizmlərinin hazırlanması və həyata keçirilməsi vacib şərtlərdəndir. Professor B.X.Ataşov qeyd edir ki, mübaliğəsiz deyə bilərik ki, istər aqrar siyasət baxımından, istərsə də onun reallaşdırılmasının tətbiqi aspektlərin həllində labüd olaraq qeyri-müəyyənliyə gətirib çıxaran problemin elmi-metodik aspektlərinin müxtəlif mövqelərdən mənalandırılması həmişə ictimai istehsalın səmərəsinin və deməli, konkret iqtisadi kateqoriya kimi səmərəliliyin təhlilinin obyektiv zərurət olmasına lazımcı əhəmiyyət verilməməsinin və ya bu faktın birbaşa inkar edilməsinin nəticəsidir [2, s.174]. Bu fikirlərə rəğmən qeyd etmək olar ki, aqrar sahədə maliyyə təminatı, o cümlədən, investisiyaların cəlbi və hərəkəti üzrə yanaşmalar, mexanizmlər kifayət qədər etibarlı olmalıdır ki, potensial daxili və xarici investorlar bu sahəyə sərmayələr yatırmaqda qətiyyətli və maraqlı olsunlar. Bu məsələdə dövlət özü də maraqlı tərəf kimi çıxış etməlidir və beynəlxalq təcrübədə, o cümlədən, Azərbaycanda da belə yanaşmalar praktikada mövcuddur. Professor E.A.Quliyev bildirir ki, investisiya cəlbediciliyi müəssisənin investisiya fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi üçün vacib şərtidir. İnvestisiya cəlbediciliyinin yüksəldilməsi dövlət dəstəyinə imkan yaradır ki, o da məqsədli proqramların maliyyələşdirilməsi, büdcə ssudaları, subsidiyaları və kənd təsərrüfatı məhsullarına olan xərclərin bir hissəsinin, dotasiya və kompensasiya edilməsinə şərait yaradır. İnvestisiya cəlbediciliyi müəyyən dərəcədə investisiyanın səmərəliliyi ilə müəyyənləşdirilir [6, s. 205]. Bu amillər baxımından aqrar-emal müəssisələrinin investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsi tədbirləri müasir dövrün çağırışlarına uyğun şəkildə həyata keçirilməli və obyektiv reallıqlar nəzərə alınmalıdır [13]. Dövlətin investisiya siyasətində və onun sahələr üzrə strukturunda aqrar sektorun investisiya cəlbediciliyinin gücləndirilməsi, xüsusilə onun strukturunun təkmilləşdirilməsi məsələlərinə ciddi önəm verilməlidir [10].

Tədqiqatın əsas məzmunu

Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra, kənd təsərrüfatı sahələrinin və aqrar sektorun inkişafında, onun strukturunun təkmilləşdirilməsində müstəqil siyasət formalaşdırılması və bu sahədə ənənəvi inkişaf xüsusiyyətləri ilə yanaşı, müasir reallıqları da nəzərə almalı idi. Belə ki, ölkəmizdə mülkiyyət növləri üzrə kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların sahəsində otlaqlar və əkin yeri üçün yararlı olan torpaqlar daha çox yer almışdır. Ümumilikdə, Azərbaycanda kənd təsərrüfatına yararlı torpaqların sahəsi 4779,5 min hektardır. Azərbaycanda torpaq islahatlarının aparılması və torpaqdan səmərəli istifadə olunması üzrə tarixi tədbirlər ölkəmizdə müstəqilliyin bərpasından sonra mümkün olmuşdur. Bu islahatlar Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Yüksək dünyagörüşünə və zəngin liderlik təcrübəsinə malik olan Heydər Əliyev torpaq islahatlarını aparmaqla Azərbaycanda kənd təsərrüfatının və aqrar sahənin inkişafının müasir prioritetlərinin və fəaliyyət istiqamətlərinin əsasını qoydu. Bu sahədə mükəmməl qanunvericilik bazası yaradıldı və islahatların aparılması üçün fəaliyyət mexanizmləri həyata keçirildi. Torpaq islahatı haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu 16 iyul 1996-cı ildə qəbul olunmuşdur. Bu Qanundan belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, torpaq islahatlarının başlıca məqsədi və qayəsi azadlıq və sosial ədalət prinsipləri vasitəsi ilə yeni

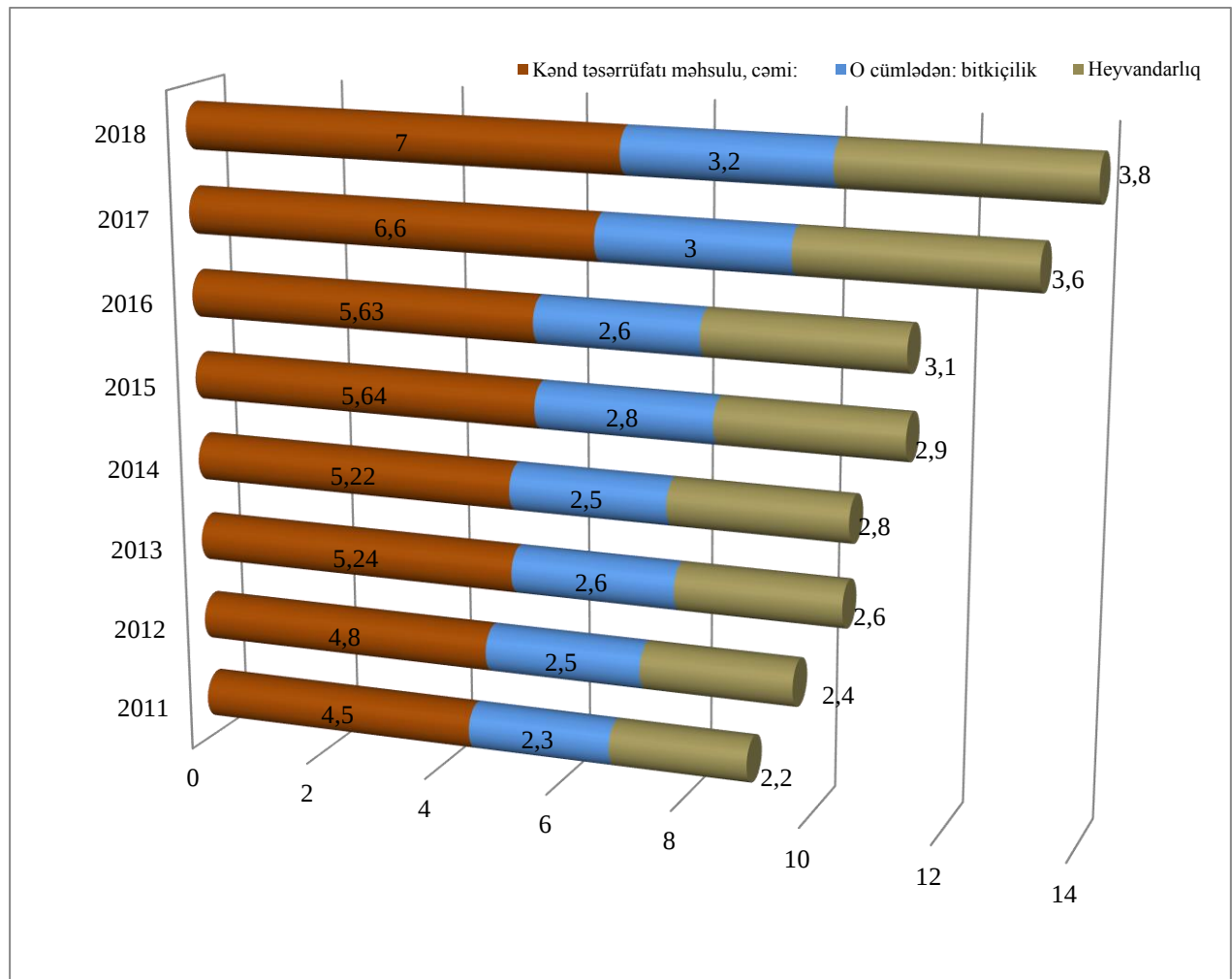
torpaq mülkiyyəti formalarını yaratmaq, bu sahədə bazar münasibətlərini və sahibkarlıq əməllərini inkişaf etdirmək, ümumi nəticədə isə əhəlinin maddi rifahını və xüsusilə ərzaq təminatını yaxşılaşdırmaqdan ibarətdir. Bundan əlavə, "Torpaq bazarı haqqında" Azərbaycan Respublikasının 7 may 1999-cu il Qanunun qəbul edilməsi ilə, ölkədə torpaq islahatlarının hüquqi-normativ əsaslarının tənzimlənməsi və reallaşdırılması mümkün olmuşdur. Torpaq islahatları nəticəsində Azərbaycanda 869268 ailəyə torpaq payı verilmişdir və bu torpaq sahələrinin ümumi ərazisi 1695 min hektara bərabərdir, başqa sözlə xüsusi mülkiyyətə 19,6 % torpaq sahəsi verilmişdir. Bütün bunlar aqrar sahənin və aqrar-emal müəssisələrinin fəaliyyətində müsbət irəliləyişlərə təkan vermişdir və ölkəmiz bir çox mühüm aqrar məhsullar üzrə id-xaldan asılılığını azaltmış və ya ləğv etmişdir.

Son illərdə ölkəmiz özünün iqtisadi inkişaf modelini yeni mərhələyə qaldırmaq üçün kompleks tədbirlər görməkdədir. Xüsusilə, iqtisadiyyatının neftdən asılılığının minimuma endirilməsi və iqtisadiyyatın strukturunun diversifikasiyalaşdırılması məqsədilə sistemli tədbirlər və konseptual yanaşmalar, hədəflər yenilənməkdədir. Ölkə Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi"ndə iqtisadiyyatın müxtəlif perspektiv sektorlarının strateji hədəflərinin müəyyənəşdirilməsində aqrar sektora xüsusi önəm verilmiş və bu sahənin inkişafı yaxın perspektivdə prioritet məqsəd və vəzifələr kimi qarşıya qoyulmuşdur [4]. Bundan əlavə, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 dekabr 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi"ndə göstərilmişdir ki, prioritet və strateji əsas yeri ərzaq bolluğunun yaradılması və bununla əlaqədar aqrar-emal müəssisələrinin fəaliyyətinin müasir tələblər səviyyəsinə qaldırılmasıdır [3]. Həmin strateji sənəddə aqrar sahənin inkişaf etdirilməsinə və yüksək rəqabət qabiliyyətli aqrar-emal müəssisələrinin yaradılmasına xüsusi önəm verilmişdir. Məlumdur ki, bu kimi vəzifələrin öhdəsindən gəlmək üçün külli miqdarda investisiya resursları tələb olunur. İnvestisiya resurslarının cəlb edilməsi üçün aqrar sənaye kompleksinin və onun aqrar-emal müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin artırılması vacib şərtlərdəndir. Amma, bunun bir çox məsələlərlə yanaşı, həmin sahəyə investisiyaların cəlbinin, o cümlədən xarici investisiyaların cəlb edilməsinin təşkili mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Başqa sözlə, ölkənin global problemlərindən biri olan ərzaq problemlərinin həll edilməsi sahəsində mühüm əhəmiyyət kəsb edən iqtisadiyyat sahəsinin investisiya cəlb ediciliyinin artırılması həll olunmalıdır. Son dövrlərdə milli iqtisadiyyatın diversifikasiyalaşdırılması istiqamətində müxtəlif iqtisadiyyat sahələrinin inkişafı xüsusi diqqət mərkəzindədir [8]. Regionlarda sürətlə aqroparklar şəbəkəsi formalaşdırılmaqdadır və bu cür aqroparkların sayının 51-ə çatdırılması strateji hədəf kimi qəbul olunmuşdur. Bütün bunlar aqrar-emal müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin artırılmasına əlavə potensial formalaşdırır. Amma, bunun üçün müasir dövrün reallıqları əsas götürülməklə investisiya fəaliyyəti mexanizmləri hazırlanmalı və bu sahədə dövlət siyasəti təkmilləşdirməlidir [7].

Müasir dövrdə aqrar-emal müəssisələrinə investisiyaların cəlbinin, xüsusilə, xarici investisiyaların cəlb edilməsinin təşkili strateji əhəmiyyət daşıyır. Ölkənin global problemlərindən biri olan ərzaq problemlərinin həll edilməsi sahəsində mühüm əhəmiyyət kəsb edən aqrar sahənin investisiya cəlbediciliyinin artırılmasına nail olunmalı və aqrar-emal müəssisələrində əlverişli investisiya mühiti yaradılmalıdır. Aqrar-emal müəssisələrinin investisiyalara olan tələbatının əsaslandırılması, sistemli şəkildə planlaşdırılması, investor kompaniyalarla sıx əlaqələrin yaradılması və kifayət qədər elmi iqtisadi baxımdan öyrənilmiş investisiya layihələrinin reallaşdırılması vacibdir. Belə olduğu təqdirdə aqrar-emal müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyini kifayət qədər artırmaq mümkündür. 2016-cı il 14 iyunda qəbul olunmuş

“Kənd təsərrüfatı kooperasiyası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunun qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar, aqrar-əmal müəssisələrinin inkişaf etdirilməsi və onların investisiya cəlbəediciliyinin artırılması üçün əsaslı zəmin yaranmışdır [5].

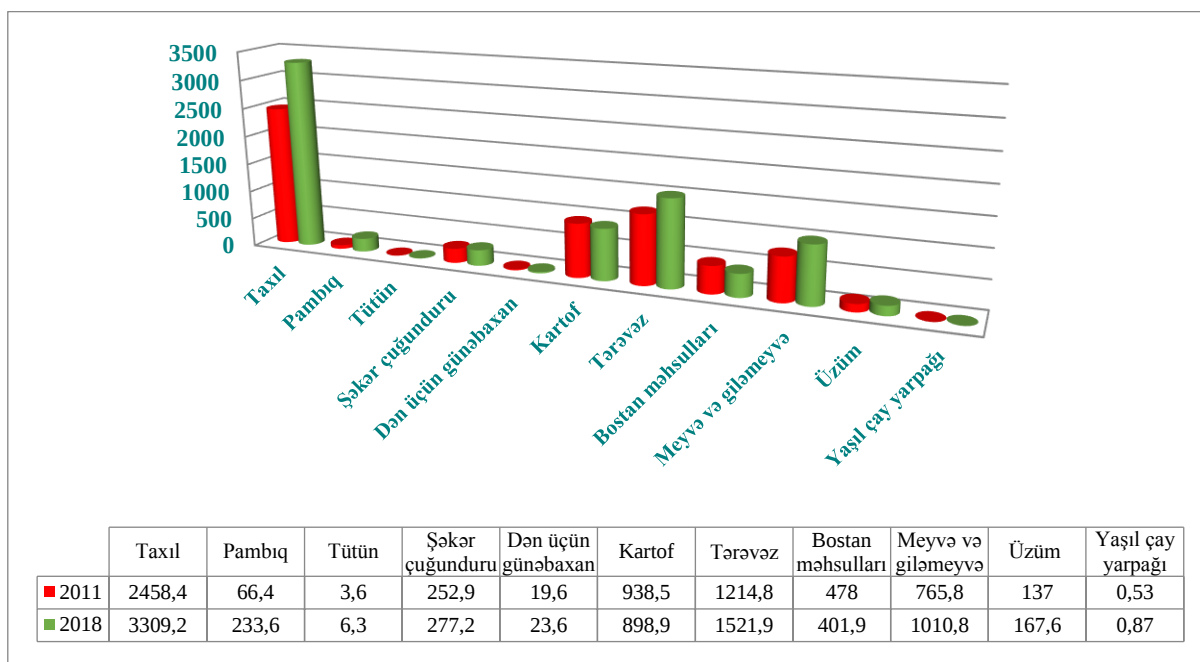
Bütün bu qeyd olunanların müqabilində, ölkədə kənd təsərrüfatı məhsullarının, ümumilikdə, aqrar sektoru məhsullarının istehsal həcmnin artımı diqqət çəkir və bunlar Şəkil 1-də verilmişdir, buradan göründüyü kimi, bu sektorda məhsul istehsalının həcmi 2011-2018-ci illərdə 56 % artmış və 2018-ci ilin yekununda 7 mlrd. manat səviyyəsində olmuşdur, həmin göstərici üzrə 2019-cu ildə artım tempini davam edəcəyi gözlənilir.

Şəkil 1. Azərbaycanda 2011-2018-ci illərdə kənd təsərrüfatı məhsullarının və ümumilikdə aqrar sektorda istehsal olunan ümumi məhsulun həcmnin dinamikası, mlrd. manat (ARDSK-nın məlumatları üzrə müəllif tərəfindən hazırlanmışdır).

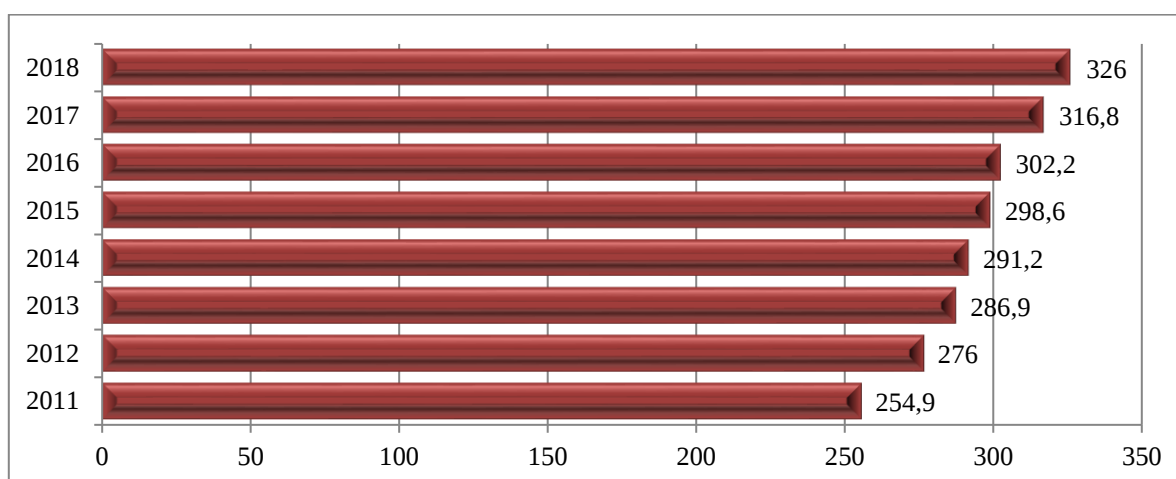
Şəkil 2-də Azərbaycanda 2011-2018-ci illərdə mühüm aqrar xammalların və məhsulların ümumi yığım dinamikası verilmişdir və bunlar göstərir ki, ölkəmizdə aqrar-əmal müəssisələrinin geniş şəbəkəsinin təşkili üçün xammal potensialı mövcuddur, bütövlükdə bu sahənin investisiya cəlbəediciliyinin artırılması təqdirində, rəqabətqabiliyyətli aqrar-əmal müəssisələrinin yaradılmasına maraq əhəmiyyətli səviyyədə arta bilər.

Audit № 4, Cild 26, 2019, səh.49-60.
Audit № 4, Vol. 26, 2019, pp. 49-60.

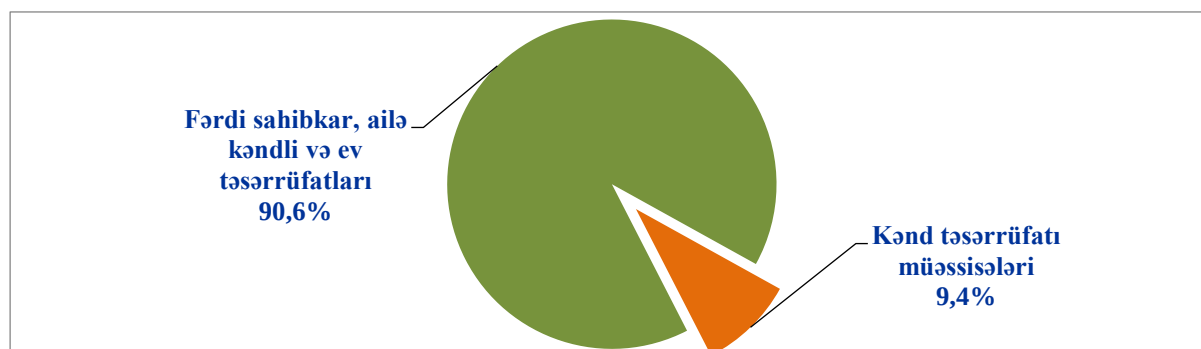
Şəkil 2. Azərbaycanda 2011 və 2018-ci illərdə mühüm aqrar xammalların və məhsulların ümumi yığım dinamikası, min ton (ARDSK-nın məlumatları üzrə müəllif tərəfindən hazırlanmışdır).

Şəkil 3-də Azərbaycanda 2011-2018-ci illər üzrə mal-qara və quş əti istehsalının dinamikası verilmişdir və təhlildən yanaşdıqda görə bilərik ki, həmin dövr ərzində ölkədə ümumi ət istehsalı 28 %-ə yaxın artmışdır və bu sahədə, əvvəldə qeyd etdiyimiz kimi, idxaldan asılılıq aradan qaldırılmışdır. Ölkədə ət istehsalının daha da yüksəldilməsi üçün tələb olunan əksər komponentlər mövcuddur, bu istiqamətlərdə aqrar-emal müəssisələrinin investisiya cəlbəediciliyinin artırılması və investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsi təmin olunmalıdır.

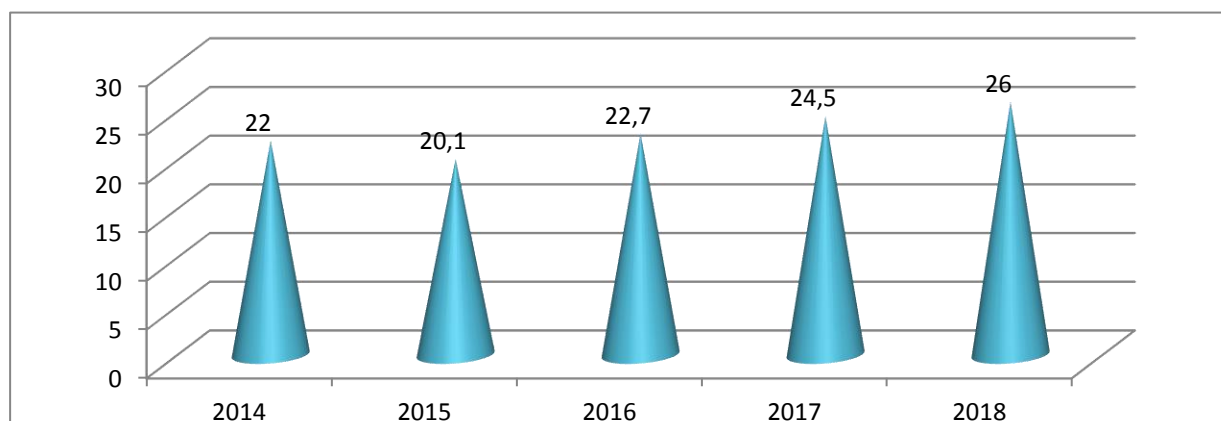
Şəkil.3. Azərbaycanda 2011-2018-ci illər üzrə mal-qara və quş əti istehsalının dinamikası, min ton (ARDSK-nın məlumatları üzrə müəllif tərəfindən hazırlanmışdır).

Şəkil 4-də Azərbaycanda aqrar sektor və onun müəssisələrinin təsərrüfat kateqoriyaları üzrə strukturu əks olunmuşdur və buradan göründüyü kimi, mövcud müəssisələrin ümumi sayında fərdi sahibkarlar, ailə-kəndli və ev təsərrüfatlarının payı 91 %-ə yaxındır. Bizə görə, fərdi, kiçik sahibkarlığın inkişafı, təsərrüfatların yaradılması təqdirəlayiqdir və məşğulluğun gücləndirilməsində, əhəlinin gəlirlərinin artırılmasında önəmli rol oynayırlar. Amma, bunlarla bərabər, müasir qlobal tendensiyaların mürəkkəb tələblərinə cavab verən rəqabətqabiliyyətli və çoxfunksiyalı aqrar-emal müəssisələri kompleksinin yaradılması və inkişaf etdirilməsi vacibdir. Belə ki, hazırda Azərbaycanda yaradılması prosesləri sürətləndirilən 51 aqroparkda və minlərlə digər kənd təsərrüfatı – aqrar təsərrüfatlarda yetişdirilən məhsulların emalını yüksək səviyyədə təşkil etmək üçün, müasir texnologiyalar əsaslı və innovasiyalarla zəngin funksiyaları özündə birləşdirən aqrar-emal komplekslərinin təşkili, yəni aqrar-emal sənayesi müəssisələr şəbəkəsinin yaradılması, bu sahələrə investisiyaların konsolidasiyasının artırılması, məhsuldar yeni investisiya mexanizmlərinin işlənib hazırlanması tələb olunur.

Şəkil.4. Azərbaycanda aqrar sektor və onun müəssisələrinin təsərrüfat kateqoriyaları üzrə strukturu, %-lə, 2018-ci il (ARDSK-nin məlumatları üzrə müəllif tərəfindən hazırlanmışdır).

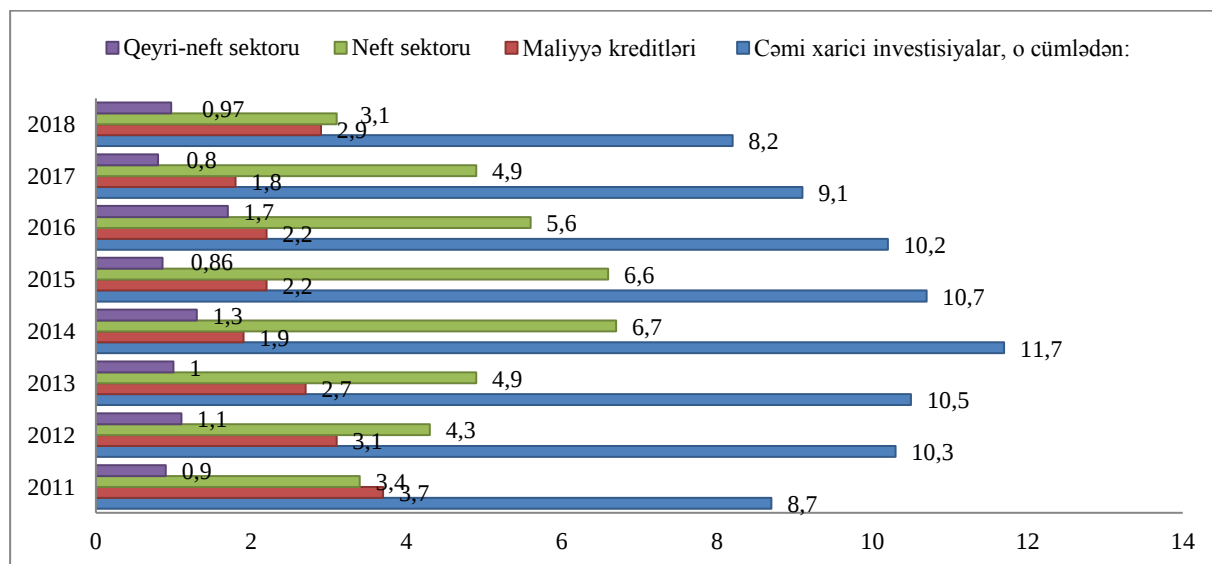
Şəkil 5-də Azərbaycanda 2014-2018-ci illərdə bütün mənbələr üzrə, o cümlədən, xarici investisiyalar nəzərə alınmaqla, investisiya qoyuluşlarının dinamikası verilmişdir.

Şəkil 5. Azərbaycanda 2014-2018-ci illərdə bütün mənbələr üzrə, o cümlədən, xarici investisiyalar nəzərə alınmaqla, investisiya qoyuluşlarının dinamikası, mlrd. manat (ARDSK-nin məlumatları üzrə müəllif tərəfindən hazırlanmışdır. <https://www.stat.gov.az/>).

Audit № 4, Cild 26, 2019, səh.49-60.
Audit № 4, Vol. 26, 2019, pp. 49-60.

Şəkil 5-dən göründüyü kimi, 2014-2018-ci illərdə investisiya qoyuluşların dinamika-sında 18,2 % artım qeydə alınmışdır və 2018-ci ilin yekununda investisiya qoyuluşu 26 mlrd. manatdan çox təşkil etmişdir. Şəkil 6-da isə Azərbaycanda 2011-2018-ci illərdə cəlb olunmuş xarici investisiyaların sahələr üzrə bölgüsü verilmişdir.

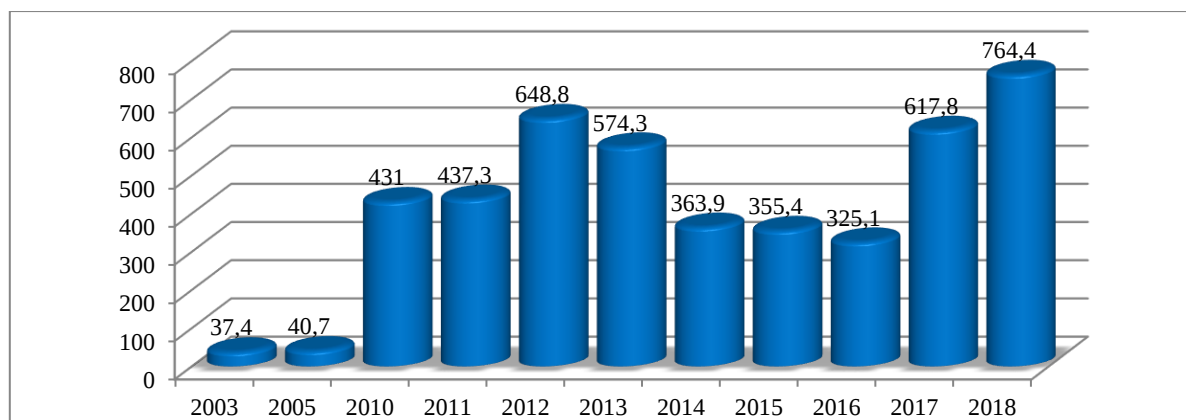

Şəkil 6. Azərbaycanda 2011-2018-ci illərdə xarici investisiyaların sahələr üzrə bölgüsü, mlrd. ABŞ dolları (ARDSK-nin məlumatları üzrə müəllif tərəfindən hazırlanmışdır. <https://www.stat.gov.az/>).

Şəkil 6-in təhlili əsasında qeyd etmək olar ki, 2011-2018-ci illərdə xarici investisiyaların cəlbə o qədər də sabit olmamışdır və həmin dövrdə daxil olan investisiyaların əksər hissəsi neft-qaz sektoru ilə bağlı olmuşdur. Qeyri-neft sektoruna cəlb edilən investisiyaların cəlbə o qədər də yüksək olmamışdır, belə ki, 2011-ci ildə bu göstərici 900 mln. ABŞ dolları, 2018-ci ildə isə 970 mln. ABŞ dolları səviyyəsində qeydə alınmışdır. Qeyri-neft sektoruna cəlb olunan xarici investisiyaların ümumi ölkə üzrə xarici investisiyaların həcmində payı 2018-ci ildə 11,8 % təşkil etmişdir və bu investisiyaların strukturunda aqrar-emal müəssisələrinin, bütövlükdə, aqrar sektorun payı kifayət qədər aşağı səviyyədədir. Buna görə də, ölkəmizdə investisiya mühitinin səmərəlilik problemləri dövlətin investisiya siyasətinin mühüm strateji vəzifələrindən biri kimi baxılmalı, idarəetmə mexanizmləri əsaslı şəkildə təkmilləşdirilməlidir, xüsusilə xarici investisiyaların cəlb olunması və yönəldilməsi proseslərinin daha səmərəli şəkildə idarəetmə mexanizmlərinin təşkilinə diqqət artırılmalı, güclü potensiala malik aqrar sektorun və onun aqrar-emal müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyi yüksəldilməlidir. Belə ki, yaxın perspektivdə aqrar-emal müəssisələrinin istehsal güclərinin artırılması tələb olunacaqdır və bu məqsədlərə yeni investisiyalar lazım gələcəkdir, bu problemin həlli isə əsas etibarilə aqrar-emal müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyi səviyyəsindən bilavasitə asılıdır. Əvvəlki təhlillərdən də baxdığımız kimi, ölkəmizdə çox kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı üzrə heç də zəif olmayan yığım reallaşdırılmışdır və bunlar aqrar-emal müəssisələrinin xammal bazasının gücləndirilməsinə imkan verir, bir çox istiqamətlər üzrə yetişdirilən məhsulun həcmi ilbəil artmaqdadır.

Şəkil 7-də Azərbaycanda aqrar sektor sahələri üzrə əsas kapitalla yönəldilmiş investisi-

yaların dinamikası verilmişdir və bunlara uyğun olaraq qeyd etmək olar ki, 2003-2018-ci illərdə aqrar sektorun bütün fəaliyyət sahələri üzrə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların həcmi 20,4 dəfə artmış və 2018-ci ildə 764,4 mln. manat təşkil etmişdir. Xüsusilə, 2018-ci ildə 2016-cı ilə nisbətdə investisiyaların yatırılması 2,4 dəfəyə yaxın artmışdır, amma, təəssüf ki, bu investisiyaların strukturunda xarici investisiyaların payı xeyli aşağıdır və buna görə də aqrar-əməl müəssisələrinin investisiya mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi zərurəti aktuallığı ilə ön plana çıxmışdır.

Şəkil 8. Azərbaycan 2003-2018-ci illərdə aqrar sektor sahələri və müəssisələri üzrə əsas kapitala yönəldilmiş investisiyaların dinamikası, mln. manat (ARDSK-nın məlumatları üzrə müəllif tərəfindən hazırlanmışdır. <https://www.stat.gov.az/>).

Son illərdə aqrar-əməl müəssisələrində və bütövlükdə aqrar sektorda maliyyə mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə və maliyyə xidmətlərinin çeşidinin genişləndirilməsinə diqqət artırılmaqdadır. Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyi yaradılmışdır və bu qurumun əsas məqsədi – güzəştli şərtlərlə kreditlərin verilməsi, texnikanın və damazlıq heyvanların güzəştli şərtlərlə satışı, layihələrin idarə edilməsi və kənd təsərrüfatına investisiya cəlbinin təşkilindən ibarətdir. Bundan əlavə, aqrar-əməl müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin əsas şərtlərindən biri olan – etibarlı sığorta xidmətlərinin təşkilində önəmli addımlar atılmışdır. 27 iyun 2019-cu il “Aqrar sığorta haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” qəbul olunmuşdur [1]. Bu Qanun aqrar sahədə risklərin sığorta mexanizmlərinin hazırlanmasına və tətbiqinə imkan verməklə, aqrar-əməl müəssisələrinin investisiya cəlbediciliyinin artırılmasına gətirib çıxaracaqdır.

Y E K U N

Beləliklə, yaxın illərdə ölkəmizdə aqrar-əməl müəssisələrinin investisiya mexanizmlərinin gücləndirilməsi istiqamətində yeni yanaşmaların formalaşdırılması, dünya təcrübəsinə uyğun şəkildə daha təsirli və məhsuldar mexanizmlərin hazırlanması tələb olunur.

Bu proseslərdə bir qrup problemlərin həll edilməsi vacib hesab edilir:

– dövlətin investisiya cəlbediciliyi mexanizmləri üzrə mövcud siyasətinin əsas elementləri qlobal maliyyə-investisiya çağırışlarına və aqrar sahədəki tendensiyalara uyğun olaraq yenilənməli və ya maksimum təkmilləşdirilməlidir;

– Azərbaycanda aqrar sektorun inkişaf xüsusiyyətləri və regionla aspektləri nəzərə alınmaqla, aqrar-emal müəssisələrinin investisiya cəlbəediciliyi mühiti formalaşdırılmalı və bununla əlaqədar investisiya fondlarının yaradılması, beynəlxalq səviyyədə uğurlu fəaliyyət göstərən investorların və investisiya kompaniyalarının daha fəal şəkildə ölkəmizə gəlməsi istiqamətində təsirli tədbirlər görülməlidir;

– aqrar-emal müəssisələrinin investisiyalara və maliyyə resurslarına daha asan çıxışının təmin olunması tədbirləri çərçivəsində, ölkədə real sektorun kreditləşməsi və investisiyaların yatırılması siyasətinin təkmilləşdirilməsi, ucuz kredit və maliyyə resurslarının formalaşdırılması, bu sahəyə investisiyaların yönəldilməsinin maksimum stimullaşdırılması, bunlarla bağlı olaraq qanunvericilik bazasının gücləndirilməsi, dövlət dəstəyi mexanizmlərinin işləkliyinin artırılması tədbirləri həyata keçirilməlidir və s.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Aqrar sığorta haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 27 iyun 2019-cu il.
2. Ataşov B.X. Aqrar sahədə struktur və səmərəlilik problemləri (nəzəriyyə və praktika). Bakı, 2017, “Kooperasiya” nəşriyyatı, 536 s.
3. Azərbaycan Respublikası kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalına və emalına dair Strateji Yol Xəritəsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir. Bakı, 2016, 177.
4. Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivi üzrə Strateji Yol Xəritəsi. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmişdir.
5. Kənd təsərrüfatı kooperasiyası haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 14 iyun 2016-cı il.
6. Quliyev E.A. Aqrar iqtisadiyyat. Bakı, 2015, “Kooperasiya” nəşriyyatı, 320 s.
7. Ramil Hüseyn, Kənd təsərrüfatı Azərbaycan iqtisadiyyatının strateji sektoru kimi. <http://iqtisadiislahat.org>.
8. Rayonların investisiya reytingi. İqtisad İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi. Bakı, 19 aprel 2017 il – 8 s. <http://ecoreform.az>.
9. Авис О.У. Проблемы современного аграрного кредитования в России.// Журнал «Деньги и кредит», №4, 2012, 48-51 с.
10. Гюльалиев М., Алиев Р. Динамика и отраслевая структура иностранных инвестиций, направленных в экономику Азербайджана // Экономический Вестник Донбасса, №3 (41), 2015, С. 67-74.
11. Захарова Н.Ю. Проблемы оценки инвестиционной привлекательности аграрных предприятий // Научный вестник: финансы, банки, инвестиции. 2011, № 3(12). с. 76-80.
12. Кузнецов А.Л., Севрюгин А.С., Севрюгин Ю.В. Инвестиционная привлекательность предприятия: понятие и классификация // Реальный сектор экономики: теория и практика управления. 2004, № 1. С. 56-58.
13. Наролина Ю.В. Повышение инвестиционной привлекательности АПК региона. Дисс. канд. экон. наук. Воронеж, 2007, 192 с.
14. Ясенева О.Ю., Орлов А.Ю., Лаврухина Н.В. Проблемы оценки инвестиционной привлекательности предприятия // Журнал «Экономика и социум», №11(30), 2016.
15. Frenkel R. From the Boom in Capital Inflows to Financial Traps//Capital Market Liberalization and Development. NY: Oxford University Press, 2008, pp. 101-119.

*Зиядов Фаруг Хамза оглы, докторант,
Азербайджанский Университет Кооперации,
Адрес: ул. Н.Нариманова 93, Баку, Азербайджан, AZ 1124,
E-mail: ziyadov.farug@bk.ru
© Зиядов Ф.Х., 2019*

НАПРАВЛЕНИЯ УСИЛЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ МЕХАНИЗМОВ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРОПЕРЕРАБОТКИ В КОНТЕКСТЕ СТРАТЕГИЧЕСКОЙ ДОРОЖНОЙ КАРТЫ АЗЕРБАЙДЖАНА

Р Е З Ю М Е

Цель исследования – состоит в изучении проблем и вопросов усиления инвестиционных механизмов предприятий агропереработки в контексте стратегической дорожной карты Азербайджана. Для этого раскрыты основные принципы деятельности и сущность инвестиционных механизмов предприятий агропереработки. Исследована роль предприятий агропереработки в экономике в нынешнем периоде в соответствии с целями стратегической дорожной карты. Обоснована стратегическая важность предприятий агропереработки в усилении продовольственной безопасности населения страны. Раскрыта важность усиления инвестиционных механизмов и финансовая обеспеченность эффективной организации процессов переработки в аграрной сфере. Отмечена необходимость оптимизации путей решения проблем инвестиционной привлекательности предприятий агропереработки. Систематизированы и обобщены стратегические подходы к усилению инвестиционных механизмов предприятий переработки в условиях роста глобальных финансовых потрясений.

Методология исследования – состоит из системного и комплексного подходов, актуальных методологических аспектов по проблемам и вопросам усиления инвестиционных механизмов предприятий агропереработки в контексте стратегической дорожной карты Азербайджана в соответствии с требованиями современного периода.

Практическая значимость исследования – результаты и материал исследования могут использоваться в подготовке комплексных мероприятий, а также в разработке механизмов по усилению инвестиционной привлекательности предприятий агропереработки в контексте стратегической дорожной карты Азербайджана.

Результаты исследования – состоят в разработке действенных механизмов и подготовке комплексных предложений, рекомендаций по проблемам и нерешенным вопросам усиления инвестиционных механизмов предприятий агропереработки в контексте стратегической дорожной карты Азербайджана.

Оригинальность и научная новизна исследования - состоит из формирования более сбалансированных и обоснованных новых подходов по усилению действующих механизмов инвестиционной привлекательности предприятий агропереработки согласно целям стратегической дорожной карты Азербайджана. Обоснована важность системного подхода и оптимизации принципов в процессах углубления экономических механизмов инвестиционной привлекательности и совершенствования стратегии инвестиционной деятельности предприятий агропереработки. Раскрыта стратегическая роль формирования и развития надежных финансовых и инвестиционных каналов предприятий агропереработки аграрного сектора страны на долгосрочный период. Отмечена необходимость разработки и реализации взвешенной стратегии относительно деятельности по усилению привлечения иностранных инвестиций. Определены основные направления усиления инвестиционных механизмов предприятий агропереработки в условиях глобальных экономических, финансовых и инвестиционных тенденций.

Ключевые слова: аграрный сектор, предприятия агропереработки, стратегические дорожные карты, инвестиционные механизмы, инвестиционная привлекательность, инвестиционные проблемы предприятий агропереработки, перспективы усиления инвестиционных механизмов предприятий агропереработки.

*Faruq Hamza Ziyadov, Ph.D. student,
Azerbaijan University of Cooperation,
Address: 93 N.Narimanov str., Baku, Azerbaijan, AZ 1124,
E-mail: ziyadov.farug@bk.ru
© F.H., Ziyadov, 2019*

DIRECTIONS OF STRENGTHENING INVESTMENT MECHANISMS OF AGRO-PROCESSING ENTERPRISES IN CONTEXT OF STRATEGIC ROAD MAP OF AZERBAIJAN

A B S T R A C T

The purpose of the research consists of problems and issues of strengthening investment mechanisms of agro-processing enterprises in the context of the strategic road map of Azerbaijan. The basic principles of activity and essence of investment mechanisms of agro-processing enterprises are investigated for this purpose. The role of agro-processing enterprises in the economy in the current period in accordance with the objectives of the strategic road map is given. The strategic importance of agro-processing enterprises in strengthening food security of the population of the country is analyzed too. The importance of strengthening investment mechanisms and financial security of effective organization of processing processes in the agrarian sphere is investigated. The need to optimize ways to solve problems of investment attractiveness of agro-processing enterprises is noted. Strategic approaches to strengthening investment mechanisms of processing enterprises in the face of increasing global financial shocks are given then.

The methodology of the research consists of systematic and complex approaches, current methodological aspects on problems and issues of strengthening investment mechanisms of agro-processing enterprises in the context of the strategic road map of Azerbaijan in accordance with the requirements of the modern period.

The practical importance of the research: the results and material of the study can be used in the preparation of complex measures, required mechanisms in strengthening the investment attractiveness of agro-processing enterprises in the context of the strategic road map of Azerbaijan.

The results of the research consist in the development of effective mechanisms and the preparation of comprehensive proposals, recommendations on problems and unresolved issues of strengthening investment mechanisms of agro-processing enterprises in the context of the strategic road map of Azerbaijan.

The originality and scientific novelty of the research consists of formation of more balanced and justified new approaches to strengthening of existing mechanisms of investment attractiveness of agro-enterprises according to goals of strategic road map of Azerbaijan. The importance of a systematic approach and optimization of principles in the processes of deepening the economic mechanisms of investment attractiveness and improving the strategy of investment activity of agribusiness enterprises is justified. The strategic role of formation and development of reliable financial and investment channels of agro-enterprises of the agricultural sector of the country for the long term is revealed. The need to develop and implement a balanced strategy of activities to strengthen the attraction of foreign investments is noted. The main directions of strengthening investment mechanisms of agro-processing enterprises in the context of global economic, financial and investment trends are given in the end of the article.

Keywords: agricultural sector, agro-enterprises, strategic road maps, investment mechanisms, investment attractiveness, investment problems of agro-enterprises, prospects of strengthening investment mechanisms of agro-enterprises.

*Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur:
19.08.2019
Təkrar işləməyə göndərilmişdir:
27.08.2019
Çapa qəbul olunmuşdur: 06.09.2019*

*Дата поступления статьи в
редакцию: 19.08.2019
Отправлено на повторную
обработку: 27.08.2019
Принято к печати: 06.09.2019*

*The date of the admission of the
article to the editorial office:
19.08.2019
Send for reprocessing:
27.08.2019
Accepted for publication:
06.09.2019*